

ISTARSKI MATURANTI O BRAKU I SEKSUALNOM ŽIVOTU

Pavao Petrić

Pedagoški fakultet, Pula

UDK 316.64:316.356.2] (497.5-3 Istra)

371.8:316.356.2] (8497.5-3 Istra)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 17. 5. 1993.

Ako je obitelj jedan od temelja svakog društva, brak je jedna od bitnih pretpostavki opstanka i funkcioniranja obitelji. Odatle ne samo poželjnost već i potreba istraživanja stavova o braku. I kod onih koji se nalaze "u predsoblju" te institucije. U ovome se radu iznose rezultati istraživanja tih stavova koja je autor obavio u tri navrata (1971, 1981. i 1991. godine) među istarskim maturantima. Osim toga, navode se rezultati istraživanja stavova prema predbračnom spolnom životu kod istih ispitanika. I, na koncu, iznose se podaci o seksualnom iskustvu ("seksualnoj participaciji") istarskih maturanata iz 1981. i 1991. godine. Ovi podaci dokazuju da je seksualna revolucija na mlade u Istri izvršila znatan utjecaj i ostavila dublji trag. Unatoč AIDS-u.

Obitelj i brak već su dugo objektom ljudskog interesa i predmetom sustavnog znanstvenog istraživanja. Taj interes je tako snažan, a istraživanja toliko brojna da se s pravom govori o sociologiji obitelji kao značajnoj i legitimnoj grani sociologijske znanosti. Od sociologije obitelji se traži i očekuje da pruži što iscrpniju i cjelovitiju sliku o obitelji kao društvenom fenomenu. Jedno pitanje iz tog sklopa, iako se duže istražuje, još je otvoreno. Riječ je o tome da li je obitelj univerzalna društvena pojava ili nije. Uspoređivanje odgovora koji se nude na ovo pitanje pokazuje da rješenje ovisi o tome kako se obitelj definira.¹

Mnogo važnije pitanje u svezi s obitelji jesu funkcije koje ona vrši i način na koji ih obavlja. "Mnogi sociolozi smatraju obitelj kamenom temeljcem društva"

1

Ako ovo pitanje malo radikaliziramo, moglo bi se reći da ono nije od fundamentalnog značaja za obitelj i njen društveni smisao, jer npr. i glupost je univerzalna, ali joj to ne daje nikakav dignitet, niti se zbog te činjenice preobražava u mudrost!?

(Haralambos, 1989, 314). Na prikladan i učinkovit način ovu neobično važnu (pa i presudnu) socijalnu ulogu može obaviti samo integrirana ili zdrava obitelj (Golubović, 1981, 214).² Integrirana ili zdrava obitelj kompleksan je pojam (i fenomen), pa ga različiti autori definiraju. Sigurno je da integraciji ili zdravlju obitelji pridonosi stabilan brak.

Dok se obitelj određuje kao društvena grupa, zajednica, jedinica, ali i institucija, brak treba definirati kao socijalnu instituciju. A institucije su uopće *conditio sine qua non* društvenog života i ljudskog opstanka. U tom smislu A. Gehlen, poznati predstavnik filozofske antropologije, smatra da je zadatak antropologije "pokazati prirodu i logiku institucija, njihovu dalekosežnu ulogu u stvaranju povijesti i oblikovanju ljudskog života uopće" (Šarčević, 1986, 144). Po Gehlenu, čovjek je prirodno deficijentan i hendikepiran: "Ljudska nutrina je suviše nepouzdana područje da bismo se mogli u međusobnim odnosima na nju osloniti. Institucije djeluju kao stupovi nosači i kao pregrade čiju promjenjivost, doduše, pokazuje čitava ljudska povijest. Ali je od većeg značaja njihov postulat na općenitost. Ako razbijemo institucije, tada će provaliti u ljudima čitava elementarna nesigurnost, spremnost na izopačenost i kaos" (Gehlen, 1974, 449). A ono što institucijama daje smisao i stabilnost jest (samo) tradicija!

Sve se ovo rečeno odnosi i na brak, bez obzira na Scile i Haribde kroz koje, ne samo danas, prolazi. Da je brak u dubokoj krizi, opće je poznata činjenica. I običnim smrtnicima poznati su razni podaci o rastavi braka iz brojnih istraživanja koja se sustavno vode i objelodanjuju u mnogim zemljama svijeta.³ Ne čudi da mnoga od ovih istraživanja tragaju za "determinantama bračne nestabilnosti" (Obradović, 1988) i uzrocima rastava braka. O ozbiljnosti tih istraživanja i njihovim rezultatima govori i činjenica da su se već uobličile i neke znanstvene teorije bračne nestabilnosti.⁴

2

Kao i štošta drugo u svijetu (da ne kažemo svel), i obitelj je duže vrijeme u krizi. O tome treba objektivno i kritički govoriti pazeći, međutim, da se ne pretjera i ne izgube razumni kriteriji. Ima, naime, autora (D. Cooper, R. D. Laing, E. Leach...) koji vide pretežno "crnu stranu" suvremene obitelji, nju apsolutiziraju i, eksplicite ili implicite, predlažu ukidanje obitelji.

3

Bilo bi ne samo interesantno već i jako korisno sakupiti i analizirati npr. čitavo mnoštvo viceva koji govore o braku, kako bi se upotpunila slika situacije u kojoj se ova institucija nalazi i, još više, da se upoznaju stavovi ljudi o njoj.

4

Bez obzira na to što se o tome službeno misli i govori, činjenica je da seks u braku nije zanemariva determinanta njegove stabilnosti. Prema istraživanju Nacionalnog bračnog savjetovišta, mnogi engleski bračni parovi žive u statusu "tajne rastave": formalno su i dalje u braku, ali nikada ili vrlo rijetko spavaju zajedno. Navodi se ovih sedam najčešćih uzroka seksualnih problema u braku:

1. sindrom zabranjenog voća: "Dok je zabranjen, seks je mnogo privlačniji, ali gubi poželjnost kada postane legalan."

2. pretjerana familijarnost: "Veliki broj parova, nakon što su vjenčani, opušta se i počinje jedno drugo smatrati garantiranim."

3. figura oca-majke: "Stvaraju se odnosi u kojima jedan od supružnika preuzimlje ulogu roditelja: žena postaje majka svom suprugu, ili on postaje njen otac. Rezultat: gubitak međusobne seksualne

Bez obzira na prilično sumorno stanje braka kao važne društvene institucije, ne bi bilo razumno "donijeti odluku" o njegovu napuštanju i prevladavanju.⁵ Zato je ovdje uputno sjetiti se Schopenhauera i parafrazirati jednu njegovu misao: ne može (i ne smije) se ljudima oduzeti nešto, a da im se u zamjenu ne ponudi nešto bolje! Točno je da svaka institucija ima karakter prinude, ali to ne iscrpljuje njezinu bit. Upravo zato jer se bez njih ne može, institucije stječu i održavaju svoju legitimitet. Pri ocjenjivanju ljudskog smisla i društvene vrijednosti braka obavezno treba uzeti u obzir cjelinu ove institucije i promatrati njenu funkciju "na dužu stazu", umjesto da se okupiramo samo nekim (lošijim) njenim aspektima i trenutnim (dis)funkcioniranjem! To da se brak uza sve krize i svemu unatoč ipak održava (svakako uz povremene i potrebne modifikacije), dokazuje da neka bolja alternativa još nije pronađena i zato svako društvo mora kontinuirano djelovati u pravcu učvršćivanja, a protiv erozije legitimeteta braka. A kakvo je stanje legitimnosti braka, osim podataka, prije svega o rastavi, govore i rezultati stavova ljudi o ovoj instituciji.

Poželjno je istraživati stavove o braku kod različitih kategorija ljudi. Svakako, ne samo onih koji su već (bili) u braku nego i onih koji se nalaze pred brakom, dakle, kod mladih, kao što je bio slučaj s našim istraživanjem. Smisao istraživanja stavova jest u tome što nam dobiveni rezultati omogućuju nekakvo predviđanje (predikciju) ponašanja ispitanika prema objektu stava. (U slučaju nezadovoljstva tim stavovima – što vrijedi i za stvarno ili potencijalno ponašanje ispitanika – oni zainteresirani za to ili određeni centri moći mogu, u određenoj mjeri, utjecati na promjenu stavova i ponašanja ispitanika.) Sadašnje spoznaje o povezanosti stavova ljudi s njihovim ponašanjem drugačije su od onih ranijih, jer je odnos između stavova i ponašanja složeniji i dinamičniji nego što se to prije mislilo. Zato je prognoza ponašanja ljudi na osnovi njihovih stavova problematičnija (Prišlin, 1990). To saznanje, svakako, ne dovodi u pitanje smisao i potrebu

privlačnosti."

4. seks kao sinonim rađanja: "Za mnoge žene, seks je podsvjesno povezan s rađanjem. Tako on postaje stvar prokreacije, a ne rekreacije."

5. premorena majka: "Mnoge žene odustaju od seksa nakon porođaja, zato što su premorene. Kada jednom to uđe u naviku, teško se od nje odriče."

6. radoholični muževi: "Mnogi se muškarci svom poslu posvećuju s više strasti nego svojim suprugama."

7. dosadna rutina: "Ostavljanje vođenja ljubavi za kraj dana, na istom mjestu i na isti način, predstavlja konačni fatalni udarac radostima bračnog seksa; supružnici su tada premoreni, ili im je previše dosadno, da bi u punoj mjeri uživali jedan u drugome." (*Duga*, broj 331, od 1. do 4. 11. 1986, str. 42-43)

Ako je umjesno i dopušteno ovo komentirati, onda bi se moglo reći da je "domaći teren" u seksu obrnuto nego u športu – ne prednost, već hendikep.

5

To je i bilo učinjeno, dvadesetih godina, u mladoj Sovjetskoj republici, na inzistiranje i prijedlog A. Kollontajeve (istaknute feministkinje i prve žene ambasadora u povijesti), koja je branila tezu da veza između žene i muškarca mora počivati na "slobodnoj ljubavi", a ne na društvenoj prinudi, tj. instituciji braka. Efekti te odluke kroz nekoliko godina potvrdili su točnost Gehlenove "dijagnoze" i "prognoze" i brak je opet i ubrzo rehabilitiran!

istraživanja stavova, već nas upozorava na povećani oprez u predviđanju ponašanja.

1. STAVOVI O BRAKU

Naše istraživanje, koje je počelo 1971. godine, imalo je primarni cilj – upoznavanje religioznosti ispitanika, a ispitanici su bili istarski maturanti. No, u upitniku je bilo i pitanja koja su se odnosila i na druge ljudske sadržaje i društvene teme, pa tako i brak (i seksualni život). Istraživanje se ponavljalo svake desete godine i sva tri do sada provedena, obavljena su u rano proljeće. 1971. godine ispitanici su bili maturanti "pravih" ili četverogodišnjih istarskih srednjih škola i anketom je obuhvaćeno 565 ili 92,3% upisanih maturanata. Namjera 1981. godine bila je anketirati sve maturante tadašnjih CUO-a Istre, njih oko 1500. U centrima izvan Pule anketiranje je obavljeno bez ikakvih problema i obuhvatilo je 86,6% upisanih maturanata. U Puli su se, međutim, pojavile teškoće "idejne" prirode, pa je odlukom OK SKH nakon nekoliko dana anketa zabranjena, obuhvativši samo 19,5% maturanata. Te je godine, tako, ispitano 749 ili 48,2% svih maturanata Istre, što se ipak može smatrati "solidnim" uzorkom. Od oko 1600 upisanih maturanata svih srednjih škola Istre, 1991. godine anketirano je 1070 ili točno dvije trećine.

Prvo pitanje o braku imalo je općenit smisao i glasilo je: "Kakvo je Vaše mišljenje o braku uopće?"

Na ovo smo pitanje ponudili slijedeće odgovore:

- a) brak je institucija koja više ne odgovara mentalitetu modernog čovjeka i predstavlja težak i suvišan teret
- b) iako je danas u nesumnjivoj krizi, ipak bi ga trebalo očuvati
- c) bez obzira na povremene krize koje doživljava, brak treba obavezno zadržati, jer je u skladu s dostojanstvom čovjeka

Evo slike kretanja odgovora naših ispitanika:

Tablica 1

Odgovor	1971.		1981.		1991	
	broj	%	broj	%	broj	%
a)	47	8,3	87	11,6	120	11,2
b)	182	32,2	264	35,2	457	42,7
c)	324	57,4	380	50,8	474	44,3
bez odgovora	12	2,1	18	2,4	19	1,8
svega	565	100,0	749	100,0	1070	100,0

Podaci u tablici pokazuju blago pogoršanje stavova o braku od 1971. preko 1981. do 1991. godine, što nekako odgovara "duhu" našega vremena. Da su ove promjene statistički značajne, potvrđuju ovi parametri:

$$H^2=30,57 \text{ df}=6 \text{ P}=0,01 \text{ C}=0,114$$

Kada smo (ne)religioznost i spol ispitanika 1971. godine uzeli kao nezavisnu varijablu, pokazale su se male razlike (religiozni i djevojke imali su za nijansu pozitivnije mišljenje o braku!), ali ne i statistički značajne, dok se spol 1981. godine pokazao značajnom varijablom:

$$H^2=15,49 \text{ df}=3 \text{ P}=0,01^6$$

Drugo pitanje bilo je: "Što mislite o 'miješanim' brakovima, tj. o brakovima u kojima muž i žena nemaju isto mišljenje o Bogu i religiji?"

Ponudeni odgovori:

- a) takvi brakovi nisu mogući i moraju propasti
- b) ti su brakovi mogući, ali uz veliko obostrano razumijevanje i spremnost na popuštanje oboje supružnika
- c) mislim da se takvi brakovi ni po čemu ne razlikuju od onih drugih, tj. "čistih"

Tablica 2

Odgovor	1971.		1981.		1991.	
	broj	%	broj	%	broj	%
a)	16	2,8	10	1,3	25	2,3
b)	328	58,0	357	47,7	591	55,3
c)	215	38,1	363	48,5	444	41,5
bez odgovora	6	1,1	19	2,5	10	0,9

Tablica pokazuje interesantne promjene: 1981. godine došlo je do značajnijeg pomaka u pravcu ignoriranja razlika u religioznosti supružnika kao činitelja stabilnosti braka (utjecaj lijevih ideologija?), dok se 1991. godine situacija gotovo vratila na onu iz 1971. godine (što je simptom "puhanja drugačijih vjetrova?"). Svakako, promjene su bile statistički značajne:

$$H^2=28,78 \text{ df}=6 \text{ P}=0,01 \text{ C}=0,110$$

6

U Beogradu je 1985. godine anketirano 316 studenata (157 djevojaka i 159 mladića). Otvorenim pitanjem traženo je njihovo mišljenje o braku. Sređivanje odgovora dalo je ovu sliku: nešto iznad 50% pozitivnih mišljenja (djevojke nešto više od mladića), neutralnih ili neodređenih oko 15% i negativnih mišljenja 13-14% (mladići znatno više!), dok je bez odgovora bilo oko 20% (Blagojević, 1988, 182).

Ukrštavanje ovih odgovora iz 1971. prema (ne)religioznosti i spolu te onih iz 1981. godine po spolu nisu dali statistički značajne razlike.

Treće pitanje bilo je ovako formulirano: "Da li biste Vi stupili u brak s nekim ili nekom koja o Bogu i religiji ima drugačije mišljenje od Vas?"

Ponudeni odgovori:

- a) bih
- b) prije odluke dobro bih razmislio-la
- c) to bi zavisilo od ljudskih osobina (razumijevanja, tolerancije) kandidata za brak
- d) ne bih nikada

Tablica 3

Odgovor	1971.		1981.		1991.	
	broj	%	broj	%	broj	%
a)	165	29,2	219	29,2	363	33,9
b)	77	13,6	64	8,5	77	7,5
c)	300	53,1	425	56,8	598	55,9
d)	18	3,2	26	3,5	25	2,3
bez odgovora	5	0,9	15	2,0	7	0,7

Tablica pokazuje određene promjene koje su nastale tijekom vremena, pa iako nisu potpuno jednoznačne, njihova vidljiva karakteristika je veća tolerancija prema onima koji drugačije misle. Unatoč tome što spomenute razlike nisu velike, brojke dokazuju da su statistički značajne:

$$H_i^2=31,67 \quad df=8 \quad P=0,01 \quad C=0,116$$

I u ovom pitanju smo 1971. godine (ne)religioznost i spol ispitanika uzeli kao nezavisnu varijablu: spol se nije pokazao statistički značajnim, ali to je bio slučaj s (ne)religioznošću i to, možda malo čudno, religiozni su se legitimirali tolerantnijima od ravnodušnih i ateista ($H_i^2=18,31$; $df=6$ i $P=0,01$). A ukrštavanje spola 1981. pokazalo je da su razlike signifikantne: djevojke su demonstrirale "čvršće" stavove od mladića ($H_i^2=14,67$; $df=4$ i $P=0,01$).

Istraživanje determinanti nestabilnosti braka i uzroka njegova raspada omogućuje praktičnu primjenu nekih od tih saznanja radi jačanja "imuniteta" braka, tj. moguće je preventivno djelovati i pridonositi stabilnosti i boljem funkcioniranju braka već u trenutku njegova zasnivanja. Tako razna istraživanja pokazuju da se supružnici sličnih socijalnih karakteristika (konfesionalna pripadnost, religioznost, pasivni socioobrazovni status ili stupanj, vrsta obrazovanja roditelja partnera...) mnogo rjeđe razvede nego oni koji se u tim karakteristikama razlikuju (Obradović, 1988, 266). Statistike potvrđuju da je veća vjerojatnost raspada braka ako supružnici imaju različito društveno (klasno i/ili etničko) i kulturno podrijetlo (Haralambos, 1989, 352). Stoga je opravdano

razlikovati i govoriti o vanjskim (društveno-ekonomskim i kulturnim), ali i unutarnjim (antropološkim i psiho-socijalnim) preduvjetima za sklapanje i funkcioniranje braka (Golubović, 1981, 214-15).

O tome mladi, posebno u novije vrijeme, u pravilu ne vode računa. Smatraju da je trenutna uzajamna ljubav sasvim dovoljna za solidan i dugoročan brak, što se, sve češće već i poslije nekoliko mjeseci, pokaže fatalnom zabludom. Sva upozorenja odraslih, naročito roditelja, gotovo da u tome nemaju nikakva učinka. Uistinu bi zaslužio ne samo jednu Nobelovu nagradu onaj tko bi pronašao "recept" kako (sve) mlade uvjeriti da povijest (ili svijet) niti počinje, niti završava (upravo) s njima!

U vezi s ovom "problematikom" našim smo ispitanicima 1981. i 1991. godine postavili ovo pitanje-zadatak: "Kako sada o tome mislim, pri stupanju u brak, ovako bih mogao rangirati smetnje u svojstvima bračnog izabranika (s 1. označite ono to bi Vam najviše smetalo itd.):"

Tablica 4

Svojstvo	1981.		1991.	
	X	rang	X	rang
razlika u nacionalnosti	3,4	4	3,1	4
drugačija politička i ideološka shvaćanja	1,4	1	2,0	1
razlika u religiji i stavu prema njoj	2,6	2	2,9	2
znatno siromašnije porijeklo	4,0	5	3,8	5
razlika u stupnju obrazovanja	3,2	3	3,0	3

(Bez odgovora 1981. bilo je 246 ili 32,8%, a 1991. godine 357 ili 33,4% ispitanika.)

Vidi se da su rangovi ostali isti, ali su se aritmetičke sredine nešto promijenile: 1991. godine je došlo do njihova približavanja, dok su 1981. bile međusobno nešto jače diferencirane. Drugačija ideološko-politička shvaćanja najveća su smetnja od pet navedenih, dok je razlika u nacionalnosti dobila nisko četvrto mjesto (djevojke su 1981. godine "razliku u nacionalnosti" stavile na 3. mjesto, a na 4. mjesto "razliku u stupnju obrazovanja"). (Najvjerojatnije – učinak indoktrinacije u ranijem sistemu: naglašavanje klasnog momenta i "političkog bratstva i jedinstva"?!). A kakvi bi rangovi bili danas i na kojem bi se mjestu nalazila "razlika u nacionalnosti"? "Krvava kupka" koja još uvijek traje (konac travnja '93. godine) na prostorima bivše Jugoslavije, a koja je izraz gotovo arhetipske međuetničke mržnje na balkanskim vjetrometinama, zasigurno je otvorila oči i nekima među našom mladom generacijom.⁷

7

Jedna je djevojka 1991. godine (!) čak protestirala zbog ovog pitanja i rekla: zašto bi meni, ili bilo kome, smetala razlika u nacionalnosti bračnog izabranika!? Iskrenost i naivnost mladih često i s razlogom izazivlje simpatije, ali zato ponekad "ide na živce". Jer, jedno su normalne želje i ljudska

2. STAVOVI O PREDBRAČNOM SEKSUALNOM ŽIVOTU

Vrijeme poslije II. svjetskog rata obiluje brojnim i različitim revolucijama (i "revolucijama"). Jedna od njih je i ona seksualna o kojoj je napisana prilično bogata literatura. Njeni se uzroci, smisao i posljedice ne interpretiraju na isti način. Neki u njoj vide fenomen koji je sazrijevao posljednjih desetljeća, čvrsto povezan s pojavom (globalnog) pesimizma. S tim u svezi "seksualna je revolucija sugerirana i nastala utopijski i njezin je finalitet utopijski. Nastala je općim opuštanjem nakon drugog svjetskog rata u obliku redemptivne uloge seksa: *erotizacijom ljudskih odnosa treba ozdraviti to i takvo društvo*" (Fuček, 1986, 368). Naime, eros i seks trebali su raskinuti tajanstvenu vezu između čovjeka i perverzno produktivizma industrijskog i, još više, postindustrijskog društva i pridonijeti prevladavanju svih oblika suvremene i nadasve opasne ljudske destruktivnosti. "Tako je seksualna revolucija programirani 'spas čovječanstva'. To bi imalo biti mirno i pomirbeno rješenje, pošto su erotizacijom poboljšani ljudski odnosi i stvorena pogodna klima za suživot slobodan od pritiska političke vlasti i neovisan o pomahnitaloj proizvodnji" (Fuček, 1986, 386).

Dva su imena posebno vezana uz fenomen seksualne revolucije: W. Reich i H. Marcuse. Prvi je usmjeren individualnoj seksualnosti i formulira glasovito "etičko" načelo tzv. samoupravljanja na seksualnom planu: seksualitet je nešto oslobodilačko i spasiteljsko u čovjeku. Zato se zauzima za genitalni život od dječastva nadalje i zagovara "naravnu ljubav" mladih, njihova genitalna prava oslobođena svih pritisaka. H. Marcuse seksualnost želi društveno usmjeriti. Slaže se s Freudom da civilizacija i sreća ne idu zajedno: napredak je moguć zbog odricanja od sreće i potiskivanjem erosa. Pod utjecajem Marxa nadilazi klasičnu psihoanalitičku koncepciju i razmišlja kako s pomoću sveopće erotizacije doći do novog društva koje neće biti represivno: u tom će društvu, namjesto varljive sreće konzumizma, doći istinska sreća iznova pronađenog erosa. Zato se bori za "moral požude" kako bi se erotizirali svi ljudski odnosi, jer je smisao seksualnosti – ljudska sreća!

Ova i slična shvaćanja, tj. seksualna revolucija, pala su na "plodno tlo", jer su se njezini odjeci i utjecaji ubrzo mogli registrirati u raznim sferama društvenog života i ne samo kod mladih! "Važno je da seksualna revolucija ima svoju jeku i u srednjoj, pa čak i u starijoj generaciji, pri čemu ulogu igraju mnogi razlozi također ekonomsko-političkog karaktera." (Fuček, 1986, 367)

Mladi su po svojoj prirodi "otvoreni" svim novostima, seksualnoj revoluciji posebno. Nema, stoga, ničeg čudnog u tome da je baš kod mladih seksualna revolucija proizvela mnogo saltomortala i potaknula svojevršno prevrednovanje svih vrijednosti. Nas ovdje i sada, iz tog kompleksa, interesiraju stavovi prema predbračnom seksualnom životu, i to kod istarskih maturanata. Zato smo im (bili) postavili pitanje i ponudili ove odgovore: "Moje mišljenje o predbračnom seksualnom životu je:

očekivanja, nešto sasvim drugo stravična balkanska realnost!

- a) seksualni život prije braka potpuno osuđujem
- b) dopuštam samo onima koji se istinski vole i iskreno namjeravaju stupiti u brak
- c) smatram ga prirodnim ako se oboje vole, bez obzira na buduću i eventualni brak
- d) predbračne seksualne odnose potpuno odobravam za sve, jer čemu suzdržavanje, odgađanje i čekanje"

Tablica 5

Odgovor	1971.		1981.		1991.	
	broj	%	broj	%	broj	%
a)	26	4,2	9	1,2	16	1,5
b)	132	23,4	96	12,8	110	10,3
c)	322	56,9	493	65,8	724	67,6
d)	75	13,3	145	19,4	216	20,2
bez odgovora	10	1,8	6	0,8	4	0,4

Tablica pokazuje promjene sukladne "duhu" seksualne revolucije koja kod nas, čini se, još uvijek ne posustaje. Da su ove promjene statistički značajne, govore ovi parametri:

$$H^2=94,02 \quad df=8 \quad P=0,01 \quad C=0,203$$

Dobivene su odgovarajuće i statistički značajne razlike 1971. godine određene (ne)religioznošću ispitanika ($H^2=49,29$; $df=8$ i $P=0,01$), kao i prema spolu 1971 ($H^2=63,69$; $df=4$ i $P=0,01$) i 1981. godine ($H^2=85,53$; $df=4$ i $P=0,01$). Logično je bilo očekivati da će djevojke i religiozni zastupati "čvršće" stavove o predbračnim seksualnim odnosima. Ipak možda ne toliko "čvrste" (što se religioznih ispitanika tiče) koliko bi to npr. Katolička crkva htjela, koja se i danas strogo drži onoga što je zapisano u Bibliji: "Ukratko, iz sveukupnosti biblijskih tekstova jasno proizlazi da predbračni život treba biti življen u djevičanstvu i čistoći" (Šolić, 1987, 25). Jedan od novijih i važnijih dokumenata crkvenog učiteljstva o pitanjima seksualne etike izjava je Kongregacije za nauk vjere *Persona humana* (od 29. prosinca 1975) u kojoj se decidirano govori o nedopuštenosti predbračnih spolnih odnosa, jer "se bilo koji čin ljudske spolnosti može obavljati samo unutar braka" (Šolić, 1987, 27)!

Drugo pitanje je glasilo: "Kako ćete gledati, po svom sadašnjem mišljenju, na predbračno seksualno iskustvo onoga ili one s kojom mislite stupiti u brak?"

Ponudeni odgovori:

- a) zahtijevat ću potpunu "čistoću" i nevinost
- b) pristat ću iako s teškom mukom i trajnijim nezadovoljstvom

- c) ravnat ću se prema sebi, jer nije korektno drugima zabranjivati ono što sebi dopuštamo
- d) mislim da o tome uopće neću voditi računa

Tablica 6

Odgovor	1971.		1981.		1991.	
	broj	%	broj	%	broj	%
a)	29	5,1	22	2,9	42	3,9
b)	11	1,9	8	1,1	30	2,8
c)	265	47,0	340	45,4	631	58,8
d)	252	44,6	350	46,7	349	32,6
bez odgovora	8	1,4	29	3,9	18	1,9

Dok je prvo pitanje bilo principijelne naravi, ovo drugo je konkretnije i ima osobnije značenje. Logično je, stoga, bilo očekivati određene razlike u odgovorima. No, dobivene razlike nisu baš u skladu s onim što se moglo očekivati. Naime, ljudi su u svojim stavovima obično "liberalniji" na načelnoj nego na osobnoj razini.

U tablici se vide promjene nastale "protjecanjem vremena": odgovori u 1981. godini bili su nešto tolerantniji od onih u 1971, dok su u 1991. dobili konzervativniji karakter nego što su imali u 1971. godini. Svakako, ove promjene bile su statistički značajne:

$$H^2=69,04 \quad df=8 \quad P=0,01 \quad C=0,173$$

Dobivene su očekivane i statistički značajne razlike među ispitanicima prema (ne)religioznosti 1971. godine: vjernici su pokazali konzervativnije stavove o predbračnim seksualnim odnosima ($H^2=41,36$; $df=6$ i $P=0,01$). Utvrđene su i statistički značajne razlike među ispitanicima prema spolu (1971. godine: $H^2=35,02$; $df=4$ i $P=0,01$, a 1981. godine: $H^2=16,60$; $df=4$ i $P=0,01$), ali – neočekivano (?) – djevojke su se legitimirale liberalnijima od mladića! (Vjerojatno zato što su svjesne rizika da bi u suprotnom neke od njih ostale neudane?)

3. PRVO SEKSUALNO ISKUSTVO

Još važnije i društveno osjetljivije promjene od onih u području stavova kod mladih (uvjetno rečeno: u njihovoj "seksualnoj identifikaciji") jesu promjene koje je seksualna revolucija izazvala na planu spolnog ponašanja ili u "seksualnoj participaciji" današnje mladeži (ali ne samo kod njih!). O tome se uistinu mnogo priča i ponešto precizno i pouzdano znade. U različitim državama prakticiraju se empirijska istraživanja predbračnog spolnog života mladih. Čak i u onim zemljama gdje su službena shvaćanja seksualiteta još uvijek prilično kruta.

"Amerika, poznata po vrlo tradicionalnim stavovima prema seksualnosti, morala je da 'prizna' seksualnost mladih i da dozvoli (što ranije nije bio slučaj osim na tzv. kliničkoj populaciji) ispitivanje seksualnog i reproduktivnog ponašanja mladih. Pojavili su se radovi sa normativnim podacima o početku, frekvenciji seksualnih odnosa, varijablama koje utječu na oblikovanje fertilitetnog ponašanja. Pored ispitivanja problema neželjene trudnoće, prekida trudnoće, (ne)upotrebe kontraceptivnih sredstava, itd. vrlo su interesantni radovi koji određuju kompleksnu situaciju koja nastaje 'kad dete dobije dete', tj. problem ranih rađanja i tzv. prevremenog roditeljstva. Učestalost ovakvih slučajeva sve je češća u SAD. Procenjuje se da oko 600.000 dece godišnje rađaju majke čija je starost ispod 19 godina" (Kapor-Stanulović, 1987, 137).

Ovaj malo duži navod nije ovdje slučajno spomenut. U njemu se, naime, o seksualitetu mladih govori na cjelovitiji način i s društveno relevantnog stajališta. O seksualnosti (uopće) slično razmišlja i već spomenuti autor: "Seksualnost ne zahvaća samo fizičko-tjelesnu dimenziju osobe, samo genitalnost; ona zahvaća i psihološko-afektivnu i duhovnu dimenziju osobe. Seksualnost prožimlje tijelo, osjeća je i dušu. Tako je seksualnost stvarnost koja zahvaća cijelu osobu, čovjek je bitno seksualno biće" (Šolić, 1987, 28). Kako onda, u svjetlu ovih riječi, gledati na spolni život mladih i danas? "Čovjekov *libido* seksualna revolucija nije uspjela sublimirati niti uzdići; naprotiv, ona ga je još više prizemljila i obezvrijedila: seks je postao sam sebi svrhom. Ali pokazao se praznim, unosi nesigurnost i strah, tjeskobu i smrt: protivni učinci onima koji su se očekivali. Libido u punoj emancipaciji nije donio željeno osobno oslobođenje i osiguranje svijeta." (Fuček, 1986, 371-72)) Griješimo li ako kažemo da se ova ocjena osobito odnosi na seksualitet mladih?!⁸

Vratimo se sada istarskim maturantima koje smo 1981. i 1991. godine upitali: "Jeste li već doživjeli seksualno iskustvo (spolni odnos)?"

Tablica 7

Odgovor	1981.		1991.	
	broj	%	broj	%
a) da	359	48,0	635	59,4
b) ne	341	45,5	390	36,4
bez odgovora*	49	6,5	45	4,2

* Nije neočekivan relativno veći broj onih koji su uskratili odgovor na ovo "škakljivo" pitanje. Logično je da je takvih 1991. bilo manje nego deset godina ranije.

8

Evo jednog vica koji ilustrira redukciju seksualiteta kod mladih na puki tjelesni dodir (a tko kaže da ovo nije i anegdota?): Promatra majka svoju kćerku-tinejdžerku "u profilu", primijeti neku promjenu i kaže: "Izgleda mi, kćerko, da si ti u drugom stanju?", na što ona odvratiti: "I meni se tako čini." Majka nastavi: "A može li se znati tko je otac tog djeteta?" Kćerka odgovori: "Ne može, jer ne znam ni ja." Majka: "Kako to?" Kćerka: "Zato što nismo bili tako intimni da ga pitam kako se zove." (!?)

Podaci iz ove tablice opravdavaju našu ranije izrečenu tvrdnju da seksualna revolucija na ovim prostorima (barem kod mladih) ne posustaje. Dapače!⁹ Isto tako, ove brojke pokazuju da AIDS, koji se "dogodio" između naša dva istraživanja, za istarske maturante ni izdaleka nije takva utvara kakvom se u medijima prikazuje! Razlike između ovih dvaju istraživanja i više su nego statistički značajne:

$$H_i^2=24,21 \quad df=2 \quad P=0,01 \quad C=0,116$$

Logično je bilo očekivati razlike između djevojaka i mladića. To smo tražili 1981. godine i utvrdili da su mladići znatno seksualno "aktivniji" od djevojaka (72,0 prema 32,5%), a o značajnosti tih razlika govore ovi podaci: $H_i^2=111,28$; $df=2$ i $P=0,01$.

Pokazale su se i očekivane razlike (možda ne odgovarajuće velike) između dviju suprotnih kategorija naših ispitanika: religioznih djevojaka sa sela s jedne, i ateističkih mladića iz grada, s druge strane:

Tablica 8

	1981.				1991.			
	djevojke		mladići		djevojke		mladići	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
a) da	11	25,6	13	68,5	20	38,5	23	67,7
b) ne	27	62,8	5	26,3	29	55,7	8	23,5
bez odgovora	5	11,6	1	5,2	3	5,8	3	8,8

(Suvišno je reći da su ove razlike statistički značajne!)

Pitanje koje je najneposrednije povezano s prethodnim (zapravo njegov sastavni dio) glasilo je: "Ako jeste, u kojoj godini Vaše starosti se to prvi put dogodilo?"

Uz ovo pitanje priložili smo odgovor: "Kad sam imao-la _____ godina."

9

U nekim zemljama situacija kao da se počela mijenjati. Kako kaže Jovan N. Striković, djevojke posjećuju ginekologe s molbom da im izdaju službene potvrde o nevinosti. To postaje "moda" u Beogradu, a slično se već prakticira i drugdje u svijetu. U Tokiju npr. vrše se operacije ("ponovno rađanje himena"), jer 80% Japanaca traži nevinu nevjestu! Slično je i u Tunisu. (Moral ispod donjeg stomaka, *Intervju*, broj 178, od 25. 3. 1988, str. 19)

U New Yorku je milijarder J. N. La Vorte osnovao svoju fondaciju čiji novac u novije vrijeme ulaže u borbu protiv seksualne bijede i maloljetničke prostitucije, pored ostalog i tako da svaku djevojku koja je punoljetnost doživjela nevinu nagrađuje čekom od 1.000 dolara. Mnogi ga ljudi liberalnijih shvaćanja zbog toga napadaju, ali on iznosi ove argumente: samo prošle (1987) godine u SAD je 40.000 djevojčica ispod 15 godina ostalo u drugom stanju! Htio bi nagrađivati i nevinost mladića, ali je to teže dokazati. Kaže: "Iznadili biste se kada biste otkrili koliko mladih pridaje ogroman značaj nevinosti." (Duga, broj 367, od 19. 3. do 1. 4. 1988, str. 43-44)

Tablica 9

Godina	1981.		1991.	
	broj	%	broj	%
11	1	0,3	–	–
12	3	0,8	7	1,1
13	6	1,7	1	0,2
14	17	4,7	30	4,7
15	35	9,7	59	9,3
16	64	17,8	158	24,9
17	135	37,7	243	38,1
18	73	20,3	90	14,2
19	5	1,4	10	1,6
20	–	–	1	0,2
bez odgovora*	20	5,6	36	5,7
	359	100,0	635	100,0

* I ovdje imamo relativno veći broj onih koji su uskratili odgovor, čemu se, također, ne treba čuditi. Neke su djevojke, umjesto odgovora, napisale: "Što Vas briga?", "To je moja lična stvar..."

Podaci iz ove tablice slažu se s onima iz prethodne: ispitanici iz 1991. godine svoje prvo seksualno iskustvo doživljavali su nešto ranije nego oni iz 1981. (prije 17. godine života 45,0%, a 1981. 34,2% ispitanika). Utvrđene su i značajne razlike između djevojaka i mladića 1981. godine: prije 17. godine života 45,0% mladića je doživjelo prvo spolno iskustvo, a samo 21,0% djevojaka!¹⁰

Ramiro Bujas navodi "statističke rezultate ispitivanja, u kojoj se godini života dogodio prvi spolni odnos – razumije se, bez braka" (Bujas, 1954, 18). Iz navoda se vidi da je riječ o djevojkama, ali se ne zna o kolikom broju, kojoj kategoriji ispitanica se radi i kada je istraživanje obavljeno, a da bismo mogli valjano te podatke komparirati s našim rezultatima. Na priloženom grafikonu vidi se da je vrh krivulje iznad 20. godine, a njezin raspon ide od 14. do 26. godine.

I, napokon, jedno pitanje kojim se tražilo od naših ispitanika da izraze svoje (ne)slaganje s prilično raširenim mišljenjem starijih ljudi, i kod nas, da je današnja

10

Američki magazin *Redbook* sproveo je anketu među 26.000 svojih sugrađanki o njihovom seksualnom životu. Pored ostalog, ustanovilo se da više od polovice Amerikanki nevinost izgubi prije navršene sedamnaeste godine. (*Duga*, broj 353, od 5. do 18. 9. 1987, str. 50) Američki tinejdžeri rano počinju seksualni život. To više nije tajna. U "J. Hopkinsu" izračunali su da 60-70% djevojaka do 19. godine ima seksualni život (20% petnaestgodišnjakinja). Crkinje i djevojke hispano-američkog podrijetla u seksualni život stupaju još ranije. (Iz revije *Epoca* prenijela *Duga*, broj 369, od 16. do 29. 4. 1988, str. 36)

Talijanski radio (II. program) 8. travnja 1991. godine iznio je podatak, do kojeg je došao neki znanstveni institut, prema kojem zadnjih godina djevojke u Italiji gube nevinost između 18. i 19. godine, dok se to sedamdesetih godina događalo između 15. i 16.

omladina opsjednuta seksom i da *de facto* prakticira promiskuitet. Naime, o toj se temi doista mnogo i često priča, a nešto manje piše. Odrasli su u pravilu šokirani onim što vide i čuju o seksualnom životu mladih. U ovim reakcijama svakako ima i pretjerivanja, ali to nije uvijek slučaj. Evo jedne reakcije koja je umjerena i gotovo poetska, a napisana je "davne" 1967. godine: "Dva mladića dovikujući se urlaju preko livade, jedan je s ove strane na brdu, a drugi u sjeni drvoreda, na putu za Orlovac. Lete grube riječi preko livade, fantastični seksi-glagoli od majke pa sve do fekalija Gospodina Boga. Jedna gospođica polegla je potrbuške na klupu u baccarat-pantalonama šok-boje sa brokatnom bogato rascvalom mustrom cirkusantski šarene bluze. Gospođica glumi kao da ne čuje ovu dreku i kao da čita skripta. Učenica. Kroz njene tamnonarančaste hlačice ocrtavaju se dva napeta obla hljepčića, razrezana plastičnom parabolom tankog guznog žlijeba, a ovaj koketni magnet privlači znatiželjan pogled urlatora koji, usisavajući nervozno svoj čik, samo čeka da skoči na curu. Prostačko dovikivanje, to je početak flerta" (Kreža, 1977, 116-17).

Logično je, stoga, bilo upitati istarske maturante: "Slažete li se s mišljenjem starijih ljudi da (naša) današnja omladina previše misli na seks i da se seksualno izživljava?"

Tablica 10

Odgovor	1981.		1991.	
	broj	%	broj	%
a) da, potpuno	46	6,1	119	11,1
b) samo djelomice	328	43,8	500	46,7
c) uopće ne	365	48,8	434	40,6
bez odgovora	10	1,3	17	3,6

Tablica pokazuje da se 1991. godine povećao broj onih ispitanika koji se (potpuno i djelomice) slažu s mišljenjem starijih o seksualnom životu mladih (što odgovara i porastu "seksualne participacije" u toj godini). Ova promjena je značajna:

$$H^2=21,81 \quad df=3 \quad P=0,01 \quad C=0,110$$

Za 1981. godinu i ovdje smo provjerili da li je spol uvjetovao značajne razlike u odgovorima: brojke su dale negativan odgovor (nešto više mladića potpuno se slagalo, za nijansu više djevojaka djelomice, a u biti isti postotak jednih i drugih se uopće nije slagao.

* * *

Iz šireg anketnog longitudinalnog istraživanja (broj pitanja u upitniku varirao je između 60 i 90), kojem je primarni cilj bio upoznati (ne)religioznost istarskih maturanata (desetak pitanja odnosilo se i na neka važna životna pitanja i relevantne društvene probleme), ovdje smo iznijeli odgovore naših ispitanika

koji govore o njihovim stavovima prema braku i predbračnom spolnom životu te podatke o seksualnom iskustvu. Nismo se upuštali u nekakva suptilnija teorijska razmatranja, jer je o tome već dosta rečeno i napisano. Vrijednost ovih rezultata je u tome da posluže za uspoređivanje s onima eventualno dobivenim, prije svega, u drugim dijelovima Republike Hrvatske. A pravi će smisao ovo naše istraživanje ostvariti ako se u Istri nastavi i dalje provoditi, kako bi se moglo utvrditi (osobito u području o kojem govori ovaj rad) kakve će promjene nastati korjenitom izmjenom statusa (i utjecaja) religije i Crkve u našem društvu te "povlačenjem" modernizma i stupanjem postmoderne na svjetsku scenu.

LITERATURA

- Blagojević, M., Stavovi mladih o braku, *Sociologija*, VOL XXX (1988), br. 1, str. 181-194.
- Bujas, R. (1954), *Djelovanje hormona u duševnom životu žene*, Zagreb, Hrvatsko prirodoslovno društvo.
- Fuček, I., Pesimizam – seksualna revolucija – mir, *Obnovljeni život*, VOL XLI (1986), br. 5, str. 360-382.
- Gehlen, A. (1974), *Čovjek*, Sarajevo, Veselin Masleša.
- Golubović, Z. (1981), *Porodica kao ljudska zajednica*, Zagreb, Naprijed.
- Haralambos, M. (1989), *Uvod u sociologiju*, Zagreb, Globus.
- Kapor-Stanulović, N., Razvojna psihologija u SAD (I deo), *Psihologija*, VOL XX (1987), br. 3-4, str. 133-140.
- Krleža, M. (1975), *Dnevnik* (knjiga 5), Sarajevo, NIŠP Oslobođenje.
- Obradović, J., Determinante bračne nestabilnosti, *Revija za sociologiju*, VOL XIX (1988), br. 3, str. 253-273.
- Prišlin, R. (1991), Kada se i kako ponašanje slaže s našim stavovima, u: Kolesarić, V., Krizmanić, M. i Petz, B. (ur.), *Uvod u psihologiju* (suvremena znanstvena i primijenjena psihologija), str. 175-215, Zagreb, Grafički zavod Hrvatske.
- Šarčević, A. (1986), *De homine. Mišljenje i moderni mit o čovjeku*, Sarajevo, Veselin Masleša.
- Šolić, P., Kršćanski pogled na seksualnost, *Crkva u svijetu*, VOL XXII (1987), br. 1, str. 19-31 i br. 2, str. 140-150.

ISTRIAN GRADUATES ON MARRIAGE AND SEXUAL LIFE

Pavao Petrić

Faculty of Pedagogy, Pula

If the family is considered to be a part of the foundation of each society, marriage is one of the basic prerequisites for the survival and functioning of the necessity to research attitudes regarding marriage. Including even those members of the population who find themselves in the "antechamber" of this institution. In this paper the author presents research findings concerning these attitudes obtained on three occasions (1971, 1981, 1991) on a sample of Istrian graduates. In addition to that, the author presents the analysis of attitudes towards premarital sexual life of the same examinees. And, finally, he displays data regarding sexual experience ("sexual participation") of Istrian graduates from 1981 and 1991. These findings prove that sexual revolution has had great influence on young people in Istria. In spite of AIDS.

CANDIDATI ALL'ESAME DI MATURITÀ ISTRIANI: DEL MATRIMONIO E LA VITA SESSUALE

Pavao Petrić

Facoltà di Pedagogia, Pula

Se la famiglia è uno dei fondamenti su cui poggiano tutte le società, allora il matrimonio è una delle condizioni essenziali della riproduzione e del funzionamento della famiglia. Da qui non solo e desiderio, ma anche la necessità di fare indagine degli atteggiamenti verso il matrimonio, anche tra coloro che si considerano di "conoscere" tale istituzione. Nello studio vengono illustrati i risultati dell'indagine su questi atteggiamenti che l'Autore ha svolto a tre riprese (1971, 1981, 1991) tra i candidati all'esame di maturità delle scuole medie superiori istriane. Inoltre, vengono illustrati i risultati dell'indagine sulla vita sessuale prematrimoniale tra gli stessi soggetti. Infine, vengono riportati i dati sulle esperienze sessuali (sulla "partecipazione sessuale") dei candidati delle scuole medie superiori istriane rilevati nel 1981 e nel 1991. Tali dati dimostrano che la rivoluzione sessuale ha influito profondamente anche sui giovani istriani. Nonostante l'AIDS.